

Roser Caminals

Abans i després

ROSER CAMINALS

Abans i després

Edicions 62

Barcelona

© Roser Caminals, 2023
En col·laboració amb Agència Literaria Antonia Kerrigan

La lectura obre horitzons, iguala oportunitats i construeix una societat millor.
La propietat intel·lectual és clau en la creació de continguts culturals
perquè sosté l'ecosistema de qui escriu i de les nostres llibreries.
En comprar aquest llibre contribuïu a mantenir aquest ecosistema viu i en creixement.
A Grup62 agraïm que ens ajudeu a donar suport així a l'autonomia creativa
d'autores i autors perquè puguin continuar desenvolupant la seva funció.
Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos) si necessiteu fotocopiar
o escanejar algun fragment d'aquesta obra. Podeu contactar amb CEDRO a través
del web www.conlicencia.com o per telèfon al 91 702 19 70 / 93 272 04 47.

Primera edició: febrer del 2023

© d'aquesta edició: Edicions 62, s. a.
Diagonal, 662-664. 08034 Barcelona
info@grup62.com
www.edicions62.cat

Fotocomposició: Grup62

DIPÒSIT LEGAL: B. 2-2023
ISBN: 978-84-297-8081-9

Les novel·les neixen d'una conversa, una escena, un record tossut. Sovint, d'una fusió de tots tres. Aquesta neix d'una trobada.

—Anem caminant, oi? De tornada, agafarem un taxi.

L'explicació és innecessària. Sempre anem al Corte Inglés caminant i tornem en taxi, carregades de bosses i rebotades de peus. Però a la mare li agrada beneir rituals repetint fórmules. Ni jo m'amoïno a contestar ni ella ho espera; amb un cop de cap distret queda satisfeta. Anem de bracet, agermanades, les seves passes i les meves sincronitzades pel costum. Deu ser l'estiu o les acaballes de la primavera perquè portem roba lleugera i em sembla veure una pàtina de morenor a la nostra pell, més fosca la meua, la d'ella més daurada, tot i que ella té els cabells negres i jo castanys. De casa a la plaça Catalunya hi ha una passejada recta de vint minuts. L'enfilem amb calma, assaborint un temps que ens pertany exclusivament, badant als aparadors que s'intercalen amb les porteries. Passada l'església dels dominics, ens deturem per centèsima vegada davant de la galeria d'art que exhibeix el quadre de la galera na-

vegant per mars del nord. La mare es queda plantada davant dels vidres. Per uns moments, aborda aquell vaixell que viatja a terres més llunyanes de les que ha vist mai.

Mentre esperem que el semàfor d'Urquinaona es posi verd, els ulls se'm desvien cap al quiosc de la cantonada. Uns pesos negres que semblen petits taüts frustren el vol de diaris i revistes, l'oreig entremaliat n'arriba les puntes.

—Antònia? Antònia Gost? —una veu desconeguda, entre l'interrogant i l'exclamació, supera el brogit del trànsit.

La mare es tomba en sentir el seu nom.

—Isabel!

Es besen i s'abracen amb enrenou de veus i mans. Mentre elles atrapen el passat en l'abraçada, una altra dona jove i jo ens contemplem com dues estranyes excloses del cercle, òrfenes per uns moments. La mare, les galtes enrogides per un caliu revifat, m'esclareix el misteri.

—T'he parlat moltes vegades de la meva amiga Isabel Omán. —Me'n recordo vagament, però fins fa un instant Isabel Omán ha estat un nom sense cara—. Doncs, aquí la tens en persona. Qui ho havia de dir, al cap de tants anys! Però t'he conegut de seguida —tombant-se cap a la Isabel—. Mira, la meva filla Roser.

—I aquesta és l'Olga. Tinc un noi més gran, el Pere. I tu?

—No, noia, ens vam quedar amb una. Aquesta va trencar el motllo —una fórmula més del repertori matern.

Intercanviem petons i serrades de mà amb dues figures que ens dupliquen, d'edats i tarannàs semblants als nostres, elles rosses i nosaltres morenes, compartint la mitjanja que esborra els nostres contorns i ens fon amb la resta de la gent.

Confirmada la identitat dels marits —*Et vas casar amb aquell noi que feia la mili? I tu amb el dependent de can Macià?*—, Isabel Omán cronifica la joventut d'Antònia Gost.

—Aquí on la veus, era l'ànima de la colla. Sempre estava a punt. Era ella la que ens arrossegava a tots i organitzava les festes. No sé com s'ho feia per recaptar diners pel menjar i les begudes, ni per convèncer son pare de prestar-nos la barberia després de tancar. Allà ens reuníem els dissabtes a la nit i posàvem discos fins a la matinada. Quina manera d'atabalar els veïns! Oh, quan hi penso... Ta mare era de por als autos de xoc i ballava com una baldufa, no tenia aturador. Sense ella, ens hauríem mort d'avorriment.

Les paraules d'Isabel Omán em desconcerten. Aquest torrent de notícies retrospectives s'estavella contra la imatge de la mare assenyada que tinc enquistada a la ment. La dona que jo conec defuig el focus d'atenció als actes socials. Només l'he vista ballar a les bodes, amb el meu pare (el noi que feia la mili) o algun parent, i sense esvalotar-se. Cert que té la rialla fàcil i és sensual, però no frívola. Es lliura als plaers permesos, però quan l'obligació—sovint, buscada— la reclama, la seva capacitat de sacrifici no té límit. No me la imagino capbussada a la diversió, tal com me la pinta Isabel Omán, impulsiva i desenfadada. A l'Antònia que jo conec li passa com a les revistes del quiosc: si té la temptació de volar, sempre hi ha un pes que l'ancora. Tot el contrari que el vaixell de l'aparador. És clar que potser la mare de Roser Caminals i l'amiga d'Isabel Omán no són la mateixa dona o, com a molt, en són dues versions irreconciliables. Una té cinquanta anys i l'altra en tenia vint. La de vint no era la dona del Josep ni la mare de la Roser. Potser hi ha dues Antònies.

He perdut el fil de la conversa, però el reprenc quan sonen dos noms coneguts, Amparo i Alfred. Són els llibreters del barri on vaig néixer i vaig viure els primers deu anys de vida.

—No n’he sabut res d’ençà que vam marxar del Poble nou —diu la Isabel.

—Van anar al carrer del Carme, més amunt d’on teníem l’adrogueria que els pares van agafar després de la barberia.

—Quina casualitat! Encara són allà?

—No, es van mudar al carrer Tallers, però al final ho van deixar. Estaven molt vells i l’Alfred gairebé cec, anava amb el bastó blanc. Han de ser morts tots dos.

—Ai, quin greu.

Veig la llibreria de vell del carrer del Carme, que havia trepitjat amb la mare de criatura, i la del carrer Tallers, veig l’Amparo dels ulls vius i l’Alfred dels ulls morts.

—Suposo que la teva mare...

—Va morir fa cinc anys —la Isabel confirma la suposició—. I els teus? —pregunta, per compromís.

—Morts tots dos. El papa el 71 i la mama amb prou feines dos anys després.

Al cap de molts morts i molts canvis de semàfor, ens separem. Per a mi, ha estat la primera trobada amb Isabel Omán. Per a totes quatre, també serà l’última. Així que s’allunyen, esperant de nou que el semàfor es posi verd, la mare em diu en to de conspiradora:

—Oi que m’has sentit parlar d’un sastre del Poble nou que va matar la cunyada i després es va penjar?

—Sí.

—... i el fill que es va suïcidar quan els va trobar?

—Sí.

—Que tenien una filla, que era amiga meva?

—No em diguis que aquesta és...

—Justa la fusta.

Subratlla la resposta amb un cop de cap i una estrebada de braç, dos gestos seus típicament simultanis. A partir d'ara, Isabel Omán tindrà nom, cara i història.

Aquest incident és autobiogràfic. El que segueix és una restauració de les ruïnes dels fets. Els diaris de l'època no els recullen, em refio de la memòria de dues generacions. Desapareixen l'Antònia i la Roser i entren personatges que conec només de nom, exceptuant l'Amparo i l'Alfred. Com totes les novel·les, aquesta és un maridatge de realitat i ficció. Les parts que semblen més fictícies són les més verídiques.

L'àvia de la Isabel era del Somorrostro. Un pescador de la Barceloneta la va treure de la barraca de fustes i sostre de llauna que compartia amb els pares i cinc germans. La idea del xeringuito havia estat d'ella. Amb el xanguet i alguna mare de lluç que portava el Salvador feia freginats per als obrers de la Maquinista i els saltataulells que empestaven la platja els diumenges. A l'estiu, els dies de festa l'anar i venir de les casetes de bany a l'aigua era un no parar. Mirant en direcció al port, la gent es feia petita, com un exèrcit de formigues brollat de la sorra. Al capvespre l'exèrcit es retirava, deixant un escampall de papers untats i ampolles que els drapaires recollien per revendre. Les gavines s'abraonaven xisclant sobre les deixalles. A la Zulima no l'amoïnaven la cridòria ni la brutícia. Al contrari, l'engrescava el brunzit de l'eixam humà que menjava sonsos i truites i omplia el calaix.

Amb les maregasses d'octubre, la platja s'emmurriava. Aleshores l'únic tràfec era el de barques i carros d'abastiments; els únics clients, treballadors i arreplegats dels voltants. Al febrer li sortien penellons als dits, vermells i roents, que s'embolicava amb tires de drap.

Però estiu i hivern el seu establiment era el seu castell,

encastat entre castells idèntics d'arquitectura trèmula, dividits per trossos de lona i taulons clavats a la sorra. La Zulima vivia al xeringuito. Només l'abandonava de matinada per anar a dormir en un pis de rellogats. El Salvador vivia entre la barca i la taverna, i amb prou feines distingia una de l'altra. Deia que a terra ferma sentia el mateix balandreig que a mar, que duia l'aigua i les ones al moll dels ossos. Si el balandreig parava, calia un got de cassalla per continuar navegant. Quan atracava de bon matí, les veïnes i les dones que teixien xarxes de cara al sol l'envoltaven com un núvol d'abelles. Unes duïen cistells, altres paraven el davantal. Li deien el Tonelada, perquè tant si duia trenta quilos de peix com si en duia cent, sempre pregonava una *tonelada*. Ningú se'l prenia seriosament, tothom sabia que ni en els millors dies havia vist una tona de peix. Cada pescador tenia acotada la seva clientela i es guardava de ficar-se en picabaralles per alguna presa disputada.

La Zulima era menuda i escardalena. Ningú s'havia imaginat que d'aquell ventre poguessin sortir-ne dues nenes que, plegades, passaven dels sis quilos. La llevadora, mig miraclera, mig bruixa, segons la mitologia personal de qui l'etiquetava, no tenia altra escola que la pràctica acumulada a la línia de mar entre el Poblenou i Colón, on durant quaranta anys havia gaudit del monopoli de parteres. Quan les assistia, complia amb el precepte científic de bullir aigua i amb el no tan científic après a les coves de les seves Canàries natal. Consistia a recitar encanteris a una cua de diable de Tasmània, indistingible d'una cua de rata, preservada en una fórmula que *espantava la sang*. Jurava que aquest apèndix pestilent evitava les hemorràgies per on s'escolava la vida de tantes dones. Cobrava *la voluntat*, molta o poca segons si la criatura que trucava a la porta

duia o no el pa sota l'aixella. El Salvador i la Zulima es comptaven entre els clients més rics. Al cap i a la fi, eren amos d'un negoci: mitja dotzena de taules i cadires requissades d'un bar que plegava i un fogó de carbó, tot sota un tendal de platja, descolorit per sols i ventades i abandonat per uns altres amos al final d'un estiu. Des del Camp de la Bota fins a Can Tunis, la sorra era un abocador de vides desfetes on en fermentaven de noves.

La llevadora jurava pels seus morts que les nenes de la Zulima havien nascut agafades de la mà. *Dins del ventre, els bessons tan aviat es barallen com s'abracen. Fins i tot es fan petons, Déu em castigui si menteixo. Quan només en neix un de viu, ja pots estar segur que ha aixafat l'altre per tenir més lloc i més tiberi. Però si tots dos arriben a final de comptes, fan el que poden per sortir plegats i costen molt de separar. Sabíeu que a l'Àfrica hi ha homes que es tallen un ou per no tenir bessonada? Doncs, sí. Alerta, que els bessons la saben molt llarga, porten el dimoni al cos!* El Salvador deia que, aquests disbarats, la Coronada —sempre deia *ja corona, ja corona*, així que albirava la closca del nadó— els veia al fons d'una ampolla d'aiguardent, segons proclamava el seu alè. La seva dona tampoc hi parava esment. La Coro tenia la mà trencada per dur marrecs al món però ni un dit de front per a res més. Era una ignorant, sentenciava la Zulima, que llegia i escrivia amb penes i treballs. Però amb els anys, a mesura que l'Helena i la Palmira creixien, més d'una vegada li havien de ressonar al pensament les seves paraules.

La pesca i el negoci rendien prou per llogar un àtic al carrer dels Pescadors, prop de la font. Era un cop de puny. Només tenia un dormitori, però les mans del Salvador, que quan no tremolaven d'alcohol sabien manejar eines amb destresa, van construir un recambró al terrat, adossat al pis.

Allà les bessones compartien una màrfega i es tancaven a secretejar. Era un cau que només rebia llum per un forat a dalt de la paret, acollidor per a les confidències. Si algú passava pel costat, el xiuxiueig de dintre s'apagava fins que les passes s'allunyaven. Les nits d'estiu, treien la màrfega i la posaven sobre les rajoles tèbies del terrat, entre parets de llençols estesos. D'allà estant, es respirava la flaire de sal marina barrejada amb el lleixiu de la bugada. Era difícil imaginar un lloc més privilegiat en tota la terra. Dormien en les mateixes postures, desdoblades com un full de paper. Un eix invisible marcava la frontera entre els cossos —una frontera artificial, imposada al que havia estat l'esfera d'un ou sense esquerdes. Les dues anatomies creuaven la frontera per trobar-se en un punt: els genolls, els malucs, les mans, els peus. No eren dues, sinó una, i no s'assemblaven a ningú més que l'una a l'altra. Els pares no s'explicaven d'on havien sortit els cabells rossos i la pell de marbre on la llum anava a morir. Ni l'oreig de la platja trencava la seva blancor opaca. Eren les úniques cares de la barriada que el sol no havia torrat.

Les noies semblaven delicades però eren dues xifres que formaven una suma invencible. Menjaven, jugaven i anaven a l'escola municipal juntes. Llegien del mateix llibre, assegudes de costat al terrat si feia bo o a la màrfega a les nits fredes. Aviat es van cansar dels contes de princeses i animals que parlaven i se'ls va destapar un gust precoç per les novel·les d'aventures de Salgari i Dumas.

Només la mare les distingia. El Tonelada, begut a la tarda o sobri a la matinada, no sabia mai amb quina parlava, cosa que l'enfurismava i l'atiava a maleir-les a caixes destemprades, bramant d'impotència. Elles se n'escapolien saltant i rient com dues nimfes entremaliades. Quan

van fer la comunió, la germana del Salvador, que els era padrina, els va regalar medalles d'or amb les imatges de les dues santes. Veïns i coneguts es pensaven haver trobat la solució al misteri del qui és qui. Les santes s'assemblaven gairebé tant com les bessones, però n'hi havia prou amb girar la medalla i mirar les inicials, P. R. C. o H. R. C., sempre que la P o la H es deixés enxampar. Fins que la Zulima es va adonar que contínuament es canviaven les medalles i no se sabia mai de quin coll penjaven. Quan l'Helena cridava «Palmira!» es podia estar cridant ella mateixa, igual que quan la Palmira cridava l'Helena.

Vivien en una conspiració de mirades i rialles codificades. El poder de desdoblar-se i ser a dos llocs alhora —*Era jo, la que estava amagada a l'armari, Era ella, qui pispava els terrossos de sucre. Qui és jo? Qui és ella?*— les embolicava en una bombolla, una placenta que surava per damunt del món. Cadascuna sabia el que pensava l'altra, no s'estranyaven mai quan les mateixes paraules sortien de les dues boques en un joc de veus i ressons. La seva superioritat era la més gratificant que existeix, la de posseir un coneixement en exclusiva. Des de dins de la bombolla, repartien confusió impunement i la desorientació dels altres era el seu delit. A l'escola, compartien un pupitre i quan ningú les mirava es canviaven de lloc en un tancar i obrir d'ulls. Els nens del barri i de la classe les evitaven. Se sentien indefensos davant de burles no sols cruels, sinó dobles. Les bessones sempre tenien les de guanyar.

També es distingien per prescindir dels miralls. La Zulima havia observat que quan les pentinava els diumenges comprovaven l'efecte dels tirabuixons contemplant-se mútuament, inclinant el cap en els mateixos angles, copiant-se els moviments. Si els acostava un mirall, la mà de

la Palmira o de l'Helena l'apartava com un intrús. Quan es posaven un vestit nou, l'Helena estudiava el seu reflex al cos de la Palmira i viceversa. La pubertat, en comptes de diferenciar-les, multiplicava les simetries. La piga del maluc dret de la Palmira va brotar al mateix temps que la del maluc esquerre de l'Helena, igual que el ble de cabells que des de petites se'ls arremolinava a bandes contràries del cap.

Van començar a menstruar el mateix dia amb unes hores de diferència, quan les dues banyes de la lluna, segons la Coronada, punxaven el cel. Les menstruacions —*poseu-vos això i no ho expliqueu a cap home*— duraven sis dies i eren torrencials, doloroses. Durant aquell parèntesi mensual les rialletes s'esborraven dels llavis, les mirades es re-tractaven ulls endins. Les bessones es capficaven, es tornaven moroses, es donaven l'esquena en silencis melangiosos. Continuaven sent dues, però aquells dies descobrien una nova experiència, la soledat.

Als catorze anys van plegar de l'escola per començar a servir taules. En poc temps, la clientela es va engruixir. Cap altre berenador podia competir amb l'atracció de les bessones. Es van convertir en la marca de la casa. Servien amb un tarannà esquerp i alhora complaent, desaparant-se picades d'ull i signes. Duïen davantals blancs, aspres de lleixiu, lligats a la cintura, i els peus nus, endurits pel frec de la sorra. El Tonelada explotava l'efecte de les filles, les exhibia —*Heu vist, quins poms de flors? Com s'han criat, eh? Com un planter!* La Zulima tirava aigua a les flames, vigilant amb ull de perdiguer les ziga-zagues de les noies entre les taules, juntes a tocar, els ulls que seguien els malucs i les mans que seguien els ulls. Contínuament les alligona-va contra homes ganduls, casats, o les dues coses. Els ho-

mes només servien per *omplir el ventre de fills, però mantenir-los... això ja és una altra cosa. Els agrada anar a la seva i tan aviat hi són com no hi són. El temps els refreda, com a la carn d'olla. Els diners... aquests sí que s'estan calentons al calaix fins que els cries.*

Quan ja havien fet quinze anys, va començar a acostar-se al xeringuito un beneitó que escurava gots i deixalles. Era molt jove i duia escrita al gest i a la cara la promesa de no madurar. Els ulls blaus se li distreien quan se li enraonava, un ble de cabells tibats se li disparava del front com una banya. Balbejava de tal manera que amb prou feines se l'entenia. Alguns clients el rebien amb riotes i el bombardejaven amb espines de peix i pinyols de fruita. Ell els reia les gràcies, creient-se'n més còmplice que víctima. Si el Salvador l'enxampava prop de les taules remugava, *Batuda, ja torna a ser aquí aquest babau?* o, si estava de mala lluna, *Mecagondeu, què hi fot aquí aquest tros de carn beneïda?* Ell s'arronsava, preparat per a la fuga però sense abandonar la posició conquerida, perquè fins aleshores les amenaces de l'amo no s'havien traduït en fets. Era una aparició fortuïta del Somorrostro, un fill no reclamat.

La Zulima el tolerava i li donava les sobres de la paella més algun tros de pa. La Coro deïa que cal tractar bé els innocents perquè de vegades són déus disfressats i, encara que aquest no ho fos, no s'havia criat entre la mateixa gentola i les mateixes escombraries que la Zulima? Com li podia negar un mos? Mentre menjava, les bessones el burxaven, *Mira el passerell! Que vens a veure què es dona, avui? Sol, solet, vine'm a veure, vine'm a veure, sol, solet, vine'm a veure que tinc fred...!* Ell se les mirava encuriós i temorós, badant un pam de boca plena de menjar mig mastegat, amb els ulls lluents, meravellats del fenomen de la noia

doble. *Què hi ha, Quico? Que en veus dues, en comptes d'una? Això és que has begut!*

Una nit, quan realment s'havia begut tot el vi del porró que li van posar sota el nas, se'n van apoderar. El rellotge de Sant Miquel acabava de tocar les dotze. El Salvador ja havia marxat amb l'esquadra de barques mar endins. La Zulima xerrava amb quatre desarrapats i barjaules que bevien cigalons després del ressopó. *Aneu cap a casa, que jo vindré més tard*, havia dit a les filles. Mentre hi hagués parroquians, esperaria el Salvador. Se n'anirien plegats a dormir a casa en despuntar el dia.

L'Helena i la Palmira, cridant el noi balb amb una ondulació de mans, s'allunyaven caminant per la vora, passada la renglera de xeringuitos, cap als banys. Les casetes desertes i tancades tenien un aire fantasmal. *No t'has banyat mai de nit, Quico? No saps el que t'has perdut*. Ell les seguia, mirant el mar amb recança. Els raigs de la lluna grossa d'agost els acompanyaven, tallant les aigües negres. Les veus i riallades dels xeringuitos esdevenien opaques. Les noies el van agafar de les mans per atreure'l cap a l'aigua, però ell clavava els talons a la sorra i sacsejava el cap. *No, no! No em diguis que tens por!*, se'n burlava l'Helena. *Un xicotàs com tu! Quina por t'ha de fer la mar? No veus que està tranquil·la?*, insistia l'eco de la Palmira.

Sí, l'aigua convidava. Era tèbia d'haver-se empassat el sol ponent. La maror que havia anat pujant des de la tarda cobria llaunes, ampolles, fustes podrides, botes i draps ensangonats que la retirada del matí escopia a la sorra com un testimoni de la veritat que dormia al fons. Tot i així, el Quico només es deixava submergir entrant d'esquena. *No tinguis por, que no perdràs peu*, li assegurava la noia repetida. Un cop l'aigua els va cobrir fins al coll, bruses, faldilles i

mitges van començar a pintar taques a la negror. El noi balb descobria els mugrons calcats, les pigues idèntiques. *Posa't això*, va començar l'Helena —o era la Palmira?— *i no ho expliquis a ningú. Ha, ha!*, reia l'eco, mentre li enfundaven el penis en un dit de goma molt estrany. Rialles, xiscles i esquitxades ja cedien als moviments compassats, una dansa de braços que li tibaven la roba sense presses. El Quico tan aviat somreia com s'esverava, igual que si es trobés entre dos taurons lliurats al joc abans de devorar la presa. Però la noia doble no devorava aquella cosa que li creixia de sobte i de la qual altres s'havien burlat, aquella sorpresa que l'averkonyia. Les quatre mans van ser flonges, les quatre cames el van cavalcar àvides, lliscadisses com peixos, en dues abraçades d'espasmes líquids. Els quatre braços el van ajeure a la sorra exhaurit i radiant, els ulls pampallugant a la lluna sota les pestanyes prenyades de gotes.

Uns dies després el Quico, embromat per una munió de bevedors al xeringuito, els va confiar en un xiuxieig farfallós que les bessones, tan rosses com eren, tenien una barba negra entre les cames. La seva revelació va ser premiada amb un esclat de riallades i una altra copa de cassalla que per fi el va tombar. A partir d'aquell moment les bessones van ser conegudes com Les Negretes.

La innocència del Quico els havia permès controlar l'aventura. Mai la van repetir. Després, quan ell ja se sentia prou envalentit per fer el primer pas, l'apartaven amb una rialla i una empenta, o li feien donar voltes fins que es marejava i queia de cul a la sorra. *Vigileu, que aquest nano creix i en porta una de cap*, deia la Zulima, amb tant encert com retard. Encara no entenia per què de les seves filles la parròquia n'havia començat a dir Les Negretes.

La guerra els va treure del xeringuito. Primer tothom deia que la foguerada duraria dos dies i ningú pensava a marxar. Quan es van convèncer que la Barceloneta i el Raval eren la diana preferida de les bombes, la Zulima, tan arrejada al seu pam de sorra, va capitanejar l'èxode. Van vendre la barca a un altre pescador i els estris del xeringuito a un drapaire. El Romà, un cosí vidu del Salvador que tenia una caseta i un hort a Begues, els va acollir. Les parets eren de totxo de rebuig pastat amb guix. A la teulada hi havia una colla de teules trencades que quan plovia deixaven passar fils d'aigua. Al Romà, però, les explosions no li feien perdre el son. Estava convençut que, si els queia una bomba a sobre, aquella casa s'aguantaria intacta. La seva fe no es va posar mai a prova. Els avions passaven de llarg i les bombes esclataven a ciutat, allà on podien fer més mal, tan lluny que semblaven irreals.

Van estar dos anys menjant naps i patates, malvivint de l'hort, els jerseis i peücs que la Zulima teixia i venia a preu fet i el contraban d'estar per casa que els dos homes feien de nit al Garraf. El Romà criava gallines i pollastres, però cada dos per tres un escamot de soldats recalava a la comarca i demanava teca i mantes. Ho demanaven amb més o menys bones maneres, però sempre amb el fusell a la mà. El Romà remugava entre dents per acabar afluint, fins que el galliner va quedar desert. Fins i tot uns italians, van anar a parar a la caseta, en un cotxe molt estrany que tenia forma de supositori. Van petonejar les mans de les dones, van promocionar el trist sopar a la categoria de banquet, i van repartir cigarrets i cançons abans de marxar.

La Palmira i l'Helena feien la bugada al safareig de fora, sota la parra. Era rodó, gairebé tan gran com la casa.